

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת כי תבוא, תשס"ט
מספר 825מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

בשמחה ובטוב לבב

בתוך פרשת הקללות שבפרשתנו מופיע פסוק המאשים את עם ישראל בכפיות טובה (כח:מז-מח):
 תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עֲבַדְתָּ אֶת-ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרֹב פֶּלַי. וְעַבַדְתָּ אֶת-אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
 יִשְׁלַחְנֹו ה' בְּךָ בְּרָעַב וּבְצָמָא וּבְצִיָּרָה וּבְחֶסֶד פֶּלַי.

פירוש הפשט לפסוקים אלו הוא שבני ישראל לא עבדו את הקב"ה בזמן שחיו בשלווה ובשמחה, ולכן יעבדו את אויביהם מתוך רעב וייסורים. בקריאה זו הביטוי "בשמחה ובטוב לבב" מתאר את תנאי החיים הטובים שאפשרו לעם ישראל לעבוד את ה' בקלות. כך רש"י: "מרב כל, בעוד שהיה לך כל טוב". לא כך מפרש הרמב"ם (משנה תורה, הלכות שופר וסוכה ולולב, פרק ח' הלכה טו):
 השמחה שישמח אדם בעשיית המצוות ובאהבת הא-ל שציווה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להיפרע ממנו, שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' א-לוהיך בשמחה ובטוב לבב".

לפי הרמב"ם, הביטוי "בשמחה ובטוב לבב" אינו תיאור של תנאי החיים החיצוניים אלא תיאור אופייני של עבודת ה'. יש לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב, ואם לא כן – כמידה כנגד מידה, יעבוד העם את אויביו במחסור ובייסורים.

במאמר קצר זה נלך בעקבות הרמב"ם, נעקוב אחר כמה מקורות, ונפרט את ההדרכה הגורפת של התורה לעבוד את ה' מתוך הודיה ובשמחת הלב.

א. במדבר יא:א-ג:

וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר-בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקֶצֶה הַמִּחֲנֶה. וַיִּצְעַק הָעָם אֶל-מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל-ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ. וַיִּקְרָא שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא תִּבְעָרָה כִּי-בָעָרָה בָּם אֵשׁ ה'.

במקור זה יש לשים לב לא רק לכל מילה, אלא גם לכל אות. ר' עובדיה ספורנו מפרש את כ"ף הדמיון במילה "כְּמִתְאַנְנִים": "כמתאוננים. על טורח הדרך, לא מתאוננים בלבם באמת, כי לא הייתה אצלם שום סיבה ראויה לזה שיתאוננו, אבל היו מתאוננים בדבריהם לנסות".

על המילים "רע באזני ה'" כותב רש"י: "תואנה שהיא רעה באזני ה', שמתכוונים שתבוא באוזניו ויקניט. אמרו: אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה, שלושה ימים שלא נתנו מעינוי הדרך".

העם מתלונן כנראה על הדרך הקשה, אך כפי שמסבירים רש"י וספורנו, לא העניין הספציפי מעסיק אותם אלא הרצון להשמיע באוזני ה' תלונות והצקות; "לקטר" בלשון העם. המצב מזכיר ילד קטן המיילל ומתאונן, וכל מבוקשו הוא לגרום להורים לרחם עליו ולבטא כלפיו יחס של אהבה ופינוק. ואלו דברי הרמב"ן על אתר:

ואמר כמתאוננים, כי היו מדברים במר נפשם כאשר יעשו הכואבים, והיה רע בעיני ה' שהיה להם ללכת אחריהם בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם, והם היו כאנוסים ומוכרחין, מתאוננים ומתרעמים על ענינם.

חשוב לראות את כעסו הנורא של הקב"ה, כעס שמתבטא באש. זוהי מילה מנחה המופיעה בשלושה פסוקים אלה שלוש פעמים. האש בוערת ואוכלת, והיא שוקעת רק לאחר צעקת העם

ותפילתו של משה רבנו. מתברר שאף שבעיני הורים בשר ודם התנהגותו של ילד מפונק מתקבלת לעתים כחלק מייסורי גדילתו, הרי מעם ישראל אין הקב"ה מוכן לקבל התנהגות כזאת.

ב. במדבר יא-ד-לה:

במקור זה העם מתלונן על המן, המזון החדגוני שהוא מקבל מדי יום. במקום לפנות כראוי למשה ולבקש שינוי בתפריט, העם בוכה: "וְהָאֶסְפָּסָף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תְּאֵוָה וַיֵּשְׁבוּ וַיִּכְפּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֵאָכְלֵנוּ בֶּשֶׂר" (ד-ה). לאחר פירוט תכונותיו הנפלאות של המן אומר ה' למשה (יח-כ):

וְאֶל-הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמַחֵר וְאָכַלְתֶּם בֶּשֶׂר כִּי בְכִיתֶם בְּאֲזְנֵי ה' לֵאמֹר, מִי יֵאָכְלֵנוּ בֶּשֶׂר כִּי-טוֹב לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנָתַן ה' לָכֶם בֶּשֶׂר וְאָכַלְתֶּם... עַד אֲשֶׁר-יֵצֵא מֵאֶפְכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי-מֵאֲסֹתֶם אֶת-ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶה יֵצְאֵנוּ מִמִּצְרַיִם. גם בסיפור זה מתברר שלא המן הוא מוקד הבעיה, אלא מדובר במאיסה בה' ובתלונות על עצם היציאה ממצרים. גם כאן יש כעס אלוקי על בכיותיהם וקיטוריהם של בני ישראל, ובסופו של דבר מתים ונקברים רבים מהם.

ג. שמו"ב ו':

העלאת ארון ה' לעיר דוד היא סיפור מורכב שבו מעורבים רגשות של שמחה, עצב, כעס ופחד. בתוך התהלוכה השמחה והצוהלת עזה חושש שארון ה' עומד ליפול ושולח את ידו ונוגע בו. והנה, למרבה הזוועה, הוא עצמו נופל מת. תגובתו של דוד מדהימה (ח-י):

וַיַּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פָּרִיץ בְּעֵזָה... וַיֵּרָא דָוִד אֶת-ה' בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר: אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אַרְוֹן ה'?! וְלֹא-אָבָה דָוִד לְהִסִּיר אֵלָיו אֶת-אַרְוֹן ה' עַל-עֵיר דָוִד וַיִּטְהַר דָוִד בֵּית עֶבֶד-אָדָם הַגָּתִי.

מפליא שהקב"ה איננו כועס על דוד, ואין שום ביטוי של תוכחה כלפיו. ייתכן שדאגתו של דוד לאדם הפרטי בתוך עמו וצעריו העזו על מותו נושאים חן בעיני ה'. מכל מקום, דוד מקבל מסר אלוקי: "וַיֵּשֶׁב אַרְוֹן ה' בֵּית עֶבֶד אָדָם הַגָּתִי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיִּבְרָךְ ה' אֶת-עֶבֶד אָדָם וְאֶת-כָּל-בֵּיתוֹ" (יא). המסר הוא: ארון ה' הוא מקור לשפע ולברכה ולא למוות ולצער. ואכן, דוד מקבל את המסר: וַיִּגְדַּל לְמִלְכָּה דָוִד לֵאמֹר: בָּרַךְ ה' אֶת-בֵּית עֶבֶד אָדָם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ בְּעַבְדוֹ אַרְוֹן הָאֵל-לְהִיִּם, וַיִּלְךְ דָוִד וַיַּעַל אֶת-אַרְוֹן הָאֵל-לְהִיִּם מִבֵּית עֶבֶד אָדָם עֵיר דָוִד בְּשִׂמְחָה (יב).

דוד לומד שאין סתירה בין הקפדה מלאה על המצוות, אפילו על תנועה אינסטינקטיבית כשל עזה, ובין שמחה, חופשיות והתלהבות דתית. האדם הדתי איננו "חנוק" וקפוא, אף שהוא אמור לשלוט במעשיו, בדיבוריו ואפילו במחשבותיו.

מיכל שאינה מכירה מציאות של פרכורים ופיזוויזים איננה יכולה לקבל מראה זה שהיא רואה. בעבורה שמירה על כבוד דמותו של המלך אינה יכולה לבוא בד בבד עם התנהגות של התפרצויות שמחה. אבל דוד מגיע למסקנה שאין סתירה בין שמחה ושברירת מוסכמות חברתיות ובין מלכות. ובוודאי כשהשמחה וביטוייה הם לשם ה' – כבוד הוא להתנהג כך לפני ה'. הוא מתעמת עם מיכל ומנסה להציג בפניה את השקפת עולמו.

לסיכום, מן המקורות שלעיל נראה ששמחה בעבודת ה' איננה רק תוספת נלווית אלא חלק ממהות העניין, שהרי בהיותך מעורב רגשית בעשיית רצונו של הבורא, אתה מבטא את החיבור הנפשי שלך אליו ולמצוותיו.

ד"ר יעל צהר

המחלקה לתנ"ך

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>.

כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב:

sub parasha-I firstname lastname - first-name ו- last-name הינם

השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.